

МОРФОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СТАН КЛУБОВОЇ КИШКИ ЗА УМОВ РЕФЛЮКСУ ТОВСТОКИШКОВОГО ВМІСТУ

О.В.Біктіміров

Вінницький національний медичний університет ім. М.І.Пирогова

Резюме. На експериментальній моделі недостатності клубового отвору вивчено морфофункціональний стан клубової кишки. Втрата бар'єрної функції тонко-товстокишкового переходу призводить до розвитку рефлюкс-ентериту, порушення пасажу кишкового вмісту, мікробної колонізації, хронічного запалення з явищами склерозу та атрофії слизової оболонки клубової кишки.

Ключові слова: клубовий отвір, рефлюкс, морфологічні зміни, клубова кишка.

Серед патології травного тракту як у дорослих, так і дітей, значне місце належить захворюванням, пов'язаним з розладами замикальної функції клубової кишки (КК) [1]. Аналіз літератури свідчить про те, що недостатність отвору КК зумовлена двома групами факторів: 1) природженими вадами (гіпоплазія або атрезія клубово-ободовокишкової та клубово-сліпокишкової губ, вуздечок клубового отвору, деформація або несформованість власне клубового отвору [2-3]; 2) набутою патологією внаслідок запалення, спайкоутворення, склеротичних змін термінальної частини КК, губ, вуздечок та неопластичних процесів [4]. Тяжкими ускладненнями, зумовленими порушенням природних замикальних апаратів, є зміни слизової оболонки, якісного та кількісного складу мікроорганізмів у термінальній частині КК. Це призводить до зменшення всмоктувальної поверхні кишки і розвитку синдрому мальабсорбції [5].

Клінічні прояви синдрому називають ще "рефлюкс-ентеритом" або "термінальним ілеїтом" (Я.Д.Витебский, 1989). У наукових роботах з цієї проблеми висвітлені переважно макроскопічні та біохімічні аспекти змін КК без комплексної оцінки її морфофункціонального стану.

Мета дослідження. Вивчити морфофункціональний стан КК за умов рефлюксу товстокишкового вмісту в експерименті.

Матеріал і методи. Робота виконана на 15 безпородних собаках відповідно до вимог Європейської конвенції про захист тварин, яких використовують для експериментальних і наукових досліджень (Страсбург, 1986). Тваринам дослідної групи після

відповідної підготовки виконували серединну лапаротомію під наркозом і моделювали недостатність отвору КК за способом Б.К.Гілберта і А.В.Дубячі (1981). У післяопераційному періоді загальний стан тварин оцінювали за такими інтегральними показниками: активність, ставлення до корму, води, зміна маси тіла, характер випорожнень. Швидкість пасажу кишкового вмісту визначали за допомогою метиленових барвників (О.І.Бондарчук, 1975). Моторно-евакуаційну функцію шлунково-кишкового тракту досліджували рентгенологічно [2]. Ступінь рефлюксу кишкового вмісту в термінальну частину КК вивчали методом іригографії. Погодинну кількість хімусу вивчали за допомогою сформованих фістул (Е.А.Дыскин, 1965).

Шматочки клубової і товстої кишок фіксували в 10 % нейтральному розчині формаліну. Матеріал заливали в парафін. Серійні зрізи зафарбовували гематоксиліном та еозином, пікрофуксином за методом ван Гізона, резорцин-фуксином. Аргірофільні волокна виявляли методом імпрегнування азотнокислим сріблом за методом Гоморі, фібрин – за методом Грам-Вейгерта, глікозаміноглікани – ШИК-реакцією з ферментативним контролем амілазою. Кислі глікозаміноглікани виявляли альціановим синім і толуїдиновим синім при різних значеннях рН (2,67-2,42). Для ультраструктурного дослідження фрагменти слизової оболонки КК фіксували в 1 % розчині чотирьохокису осмію за Колфілдом протягом двох годин на холоді, зневоднювали в етанолі зростаючої концентрації, ацетоні і заливали в суміш епоу з аралдитом. Зрізи вивчали із застосуванням електронних мікроскопів ЕМВ-100БР та ЕМ-125К. Ступінь мікробної колонізації кишки оцінювали за методикою А.В.Шапіто (1983). Спостереження за тваринами проводили протягом 30 діб. Досліди були забезпечені відповідним контролем.

Результати дослідження та їх обговорення. Результати спостереження показали, що в ранньому післяопераційному періоді собаки досліджуваної групи пасивні, в'яло реагували на кличку, не харчувалися і не пили воду. На третю добу загальний стан покращувався, тварини пили воду і харчувалися. Випорожнення в переважній більшості тварин становили 1-3 рази на добу, рідкої консистенції темно-жовтого кольо-

повнокровна, інфільтрована макрофагами і нейтрофільними лейкоцитами. Слизова оболонка прилеглих ділянок набрякала, нерівномірного кровонаповнення, з дрібними вогнищами некрозу. В просвіті кишки виявляються мікроорганізми, десквамовані мікрворсинки, слиз (рис. 2). У капілярах – стаз і діapedез еритроцитів, венули повнокровні із сладжуванням еритроцитів. На верхівках і бокових поверхнях вор-

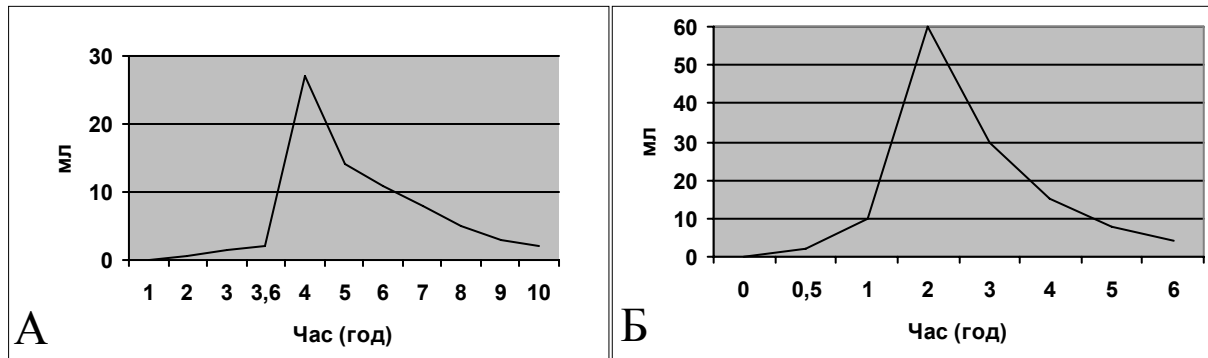

Рис. 1. Динаміка погодинного виділення хімусу з фістули сліпої кишки контрольних тварин (А) та через 30 днів після утворення недостатності отвору клубової кишки (Б).

ру. Маса тіла зменшилася на $7,3 \pm 1,8$ %. На 7-му добу загальний стан тварин задовільний, але зростала кількість випорожнень від 4 до 5 разів на добу. Маса тіла зменшилася на $15,2 \pm 2,4$ %.

Через 14 днів після операції випорожнення мали рідку консистенцію, жовтувато-сірого кольору з частотою 5-6 разів на добу. Маса тіла зменшилася на $25,8 \pm 3,5$ % від попередньої.

Через 30 днів, незважаючи на активне харчування, тварини мали виснажений вигляд. Частота випорожнень зростала від 5 до 9 разів на добу, рідкої консистенції, зеленувато-білого кольору, пінисті з неприємним запахом. Дефіцит маси тіла – $33,8 \pm 2,1$ %. Час переміщення кишкового вмісту становив 11 год. $48 \pm 4,5$ хв. (у контрольній групі – 21 год. $16 \pm 5,3$ хв., $p < 0,05$). Повна евакуація рентгеноконтрастної суміші з тонкої в товсту кишку завершується в середньому через $110 \pm 22,4$ хв. (у контролі – через $320,0 \pm 42,3$ хв.). Погодинне виділення хімусу наведено на рисунку 1. Мікробіологічно виявлено високий ступінь колонізації КК товстокишковою мікрофлорою.

Через 3 доби після моделювання недостатності клубового отвору в межах тонко-товстокишкового сполучення виявлявся дефект слизової оболонки. Шовний матеріал виступає в просвіт кишки, навколо нього тканина набрякла,

синок відмічається десквамація епітелію (рис. 3), строма ворсин розпушена. Міжворсинчасті простори звужені, виповнені десквамованим епітелієм та слизом. Вміст глікозаміногліканів у клітинних елементах знижений. Колагенові волокна набрякли. Спостерігаються вогнища метакромазії. М'язові волокна дистрофічно змінені. Слизова оболонка товстої кишки повнокровна, келихоподібні залози переповнені секретом. Підслизовий шар розширений набряковою рідиною.

На 7 та 14 добу ділянка анастомозу майже у всіх спостереженнях покрита епітелієм. У деяких тварин (7 доба) спостерігаються вогнищеві дефекти слизової оболонки. В межах дефекту відмічається лейкоцитарно-фібринозний ексудат. У термінальному відділі КК слизова оболонка інфільтрована мононуклеарами з домішками нейтрофільних лейкоцитів. Ворсинки булавоподібної форми зі стоншеним епітелієм. Строма ворсин частково склерозована, інфільтрована макрофагами, лімфоцитами і плазмацитами. Кровоносні судини з явищами облітерації. У базальних відділах слизової оболонки поряд з атрофією і фіброзом відмічається нерівномірне розширення крипт з формуванням кістоподібних структур. Підслизовий шар з явищами фіброзу та запальною інфільтрацією. У

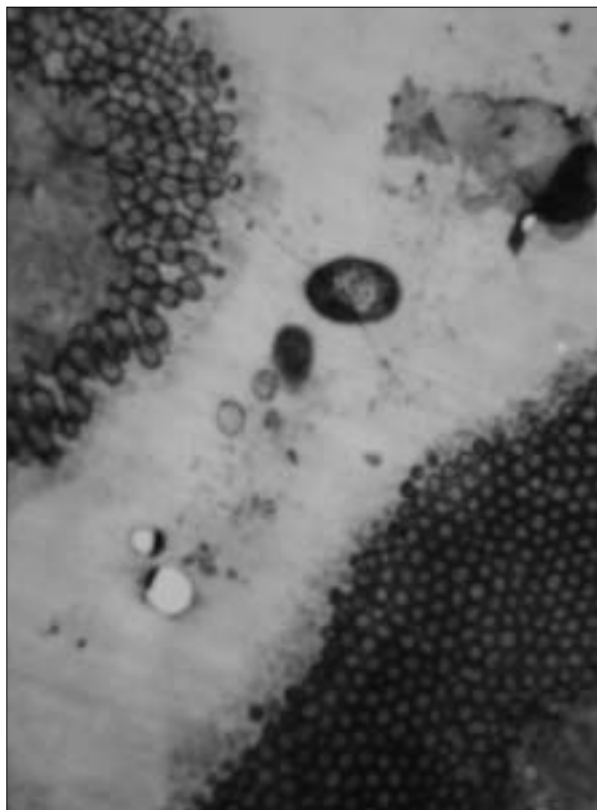

Рис. 2. Мікробні тіла, слиз та ферменти мікробів у просвіті клубової кишки. Електроннограма. Зб. $\times 10000$.

Рис. 3. Десквамація і некроз стовпчастих епітеліоцитів ворсинок. Забарвлення гематоксилін-еозином. Зб. $\times 400$.

м'язовому шарі спостерігається посилене колагеноутворення з накопиченням глікозаміногліканів. У проксимальних відділах КК виявляються патогномонічні зміни, але менше виражені.

Через 30 днів патологічні зміни в паренхіматозно-стромальних елементах КК прогресують. У ділянці анастомозу та термінального відділу КК слизова оболонка стоншена. Ворсинки погано диференціюються завдяки розвитку склерозу і атрофії. Стовпчасті епітеліоцити ворсинок втрачають облямівку, вони схожі на кубічний епітелій. Зростає кількість келихоподібних клітин. Власна пластинка слизової оболонки розширена, вогнищево склерозована, інфільтрована лімфоцитами, макрофагами та плазматичними клітинами з домішками сегментоядерних лейкоцитів. М'язова пластинка вогнищево зруйнована завдяки розвитку сполучної тканини. Підслизовий шар розширений, з посиленим колагеноутворенням. Навколо кровоносних судин у сполучній тканині спостерігаються лім-

фоїдні скупчення. М'язовий шар кишки розширений, між м'язовими волокнами – прошарки колагенових волокон. Слизова оболонка проксимальних відділів КК стоншена, з ознаками атрофічного ентериту. У товстій кишці спостерігається вогнищевий склероз. Просвіт крипт у дистальних відділах звужений. Епітелій містить гіпсохромні ядра. Келихоподібні клітини вповнені слизом. У власній пластинці колагенові волокна потовщені, інфільтровані лімфоцитами.

Висновки. 1. Втрата бар'єрної функції тонко-товстокишкового переходу призводить до вираженого порушення пасажу кишкового вмісту, розвитку рефлюксу хімусу, мікробної колонізації клубової кишки товстокишковою мікрофлорою з розвитком хронічного запалення. 2. Морфологічною основою експериментального рефлюкс-ентериту є склероз та атрофія слизової оболонки термінального відділу клубової кишки.

Перспективним видається пошук шляхів відтворення бар'єрної функції тонко-товстокишкового переходу.

Література

1. Ковальський М.П., Данин Т.І., Єришов В.Ю. Досвід вивчення морфології атрезій кишечнику // *Клін. анат. та опер. хірургія.* – 2004. – Т. 3, № 2. – С. 39-43. 2. Ормантаев К.С., Алхаров Н.Н., Агепов Р.Р. Клинико-функциональная диагностика и хирургическое лечение недостаточности илеоцекального запирающего аппарата у детей // *Дет. хирургия.* – 1999. – № 1. – С. 6-9. 3. Гаїна Н.І. Ембріогенез кишкової трубки / *Тези доп. Всеукр. наук. конф. "Акт. питання клін. анат. та операт. хірургії"* // *Клін. анат. та операт. хірургія.* – 2004. – Т. 3, № 3. – С. 67. 4. Яценко С.М. Вплив окремих антигемостатиків на віддалені результати хірургічного лікування хворих на рак ободової кишки залежно від ступеня диференціації та форми росту пухлин // *Клін. хірургія.* – 2004. – № 8. – С. 48-52. 5. Момотов О.Г., Літвінов Г.А., Момотов А.О., Висоцький І.А. Раннє ентеральне харчування після операції у дітей з хронічним колостазом // *Клін. хірургія.* – 2004. – № 4-5. – С. 25.

МОРФОФУНКЦИОНАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ПОДВЗДОШНОЙ КИШКИ В УСЛОВИЯХ РЕФЛЮКСА ТОЛСТОКИШЕЧНОГО СОДЕРЖИМОГО

О.В.Биктимиров

Резюме. На модели недостаточности подвздошного отверстия изучено морфофункциональное состояние подвздошной кишки. Утрата барьерной функции тонко-толстокишечного перехода приводит к развитию рефлюкс-энтерита, нарушению пассажа, микробной колонизации, хроническому воспалению с явлениями склероза и атрофии слизистой подвздошной кишки.

Ключевые слова: подвздошное отверстие, рефлюкс, морфологические изменения, подвздошная кишка.

MORPHOFUNCTIONAL CONDITION OF THE ILEUM UNDER THE INFLUENCE OF LARGE INTESTINAL REFLUX

O.V.Biktimirov

Abstract. The morphofunctional condition of the ileum has been studied on an experimental model of ileal opening insufficiency. The loss of the barrier function of the ileo-cecal junction results in the development of reflux-enteritis, impaired passage of the intestinal contents, microbial colonization, chronic inflammation with phenomena of sclerosis and atrophy of the ileal mucous membrane.

Key words: ileal opening, reflux, morphologic changes, ileum.

M.I.Pyrohov National Medical University (Vinnytsya)

Надійшла 20.10.2006 р.
Рецензент – проф Ф.Г.Кулачек (Чернівці)